

запостављена економска димензија сарадње држава-чланица. Економски фактор је и те како био начин да се прошири политички утицај. Зато је управо у ово вријеме Балкан био поприште економског рата, чиме се само маргинално бави аутор ове књиге. Пропуст је и то што ова заиста ваљана студија нема општи закључак, који је обавезан у научним публикацијама.

Независно од ових примједби можемо са задовољством констатовати да је др Живко Аврамовски својом књигом „Балканска антанта“ успио да оствари трајан резултат у научном објашњењу и обликовању задате теме.

Издавч ове вриједне публикације је Институт за савремену историју у Београду.

Зоран Лакић

Владимир Дедијер, КЊИЖЕВНОСТ И ИСТОРИЈА

Рад, Београд 1985, стр. 222

Године 1914. југословенски народи и Београдски универзитет изгубили су већ афирмисаног културног радника и прегоаца Јована Скерлића. Његова прерана смрт осакатила је југословенску баштину за реално очекивана још боља књижевно-историјска остварења, научна, теоријско-лингвистичка дјела са југословенском проблематиком, богатом и садржајном лексиком и креативном маштом. Културна Европа тога доба вапила је за таквим интелектуалним циновима, који су својим пером разбијали предрасуде да је Балкан само добар полигон за испробавање арсеанла оружја. Скерлићев опус подстицао је духовни свијет да се међусобно приближава на југословенској мисаоној релацији и да из таме заборава отргне позната имена културе из претходног стољећа. Када се мемоаристика почела да развија као посебна културно-историјска литерарна врста, прота Матија Ненадовић са својим дјелом добија почасно признање. И поред знатних напора и остварења из историографије и теорије књижевности од 30-тих година овог стољећа па до данас, ипак се стиче утисак да је овом народном трибуну посвећено мало пажње. Стиче се утисак да је свака средина тражила личност калибра прота Матије Ненадовића, а њега у том

тражењу мимоилазила. Наша историографија и теорија књижевности као да нијесу хтјеле да сарађују. Историографија је све више била оптерећена позитивистичким посматрањем историјске прошлости, а теорија књижевности је тежила ка већој апстракцији и импресији.

У богатом научном, публицистичком и умјетничком опусу Владимира Дедијера у његовим зрелим годинама појавило се и ово дјело. Идејни рам књиге „Књежевност и историја“, сазријевао је пуне четири деценије. Књига по својој структури има карактер зборника који се састоји од 9 тематских цјелина. Тематске цјелине временски и просторно чине у нашој културној баштини извјесну специфичност и разноврсност. Да би радознали читалац ове студије дошао до мотива који су били битни за настанак ове књиге, претходно мора кроз досадашње стваралаштво В. Дедијера да упозна његову научну и стваралачку преокупацију. У књизи су обрађене теме: прота Матија Ненадовић и његови мемоари, филозофски и историјски приступ нобеловца Иве Андрића према историји, значај, сазнања и утицај Јована Скерлића на револуционарну, бунтовну и пожртвовану југословенску омладину у предвечерје првог свјетског рата, са посебним нагласком

на младу Босну, на дневник поноситог одважног и самоуког ученог сељака и борца Драгоја Дудића, на роман Добрице Ђосића „Далеко је сунце“. Писац ове студије је дјело учино разноврснијим и интересантнијим дајући у њему мјеста улози великих писаца Ибзена и Постернака у обликовању револуционарне свијести код наше омладине о поимању револуције, националне слободе и сврхе египтске борбе за генерације које иза историјског субјекта долазе. Владимир Дедијер као велики ерудита није заборавио да у ово дјело уврсти Чарлија Чаплина, који је унио праву револуцију духа бранећи од моћника слободу умјетничког стваралаштва. У начину излагања материје, у повезивању општег и посебног, до изражаја долазе ауторова научна сазнања, ерудиција и властито животно искуство. Зависно од теме и проблема В. Дедијер користи и секундарне историјске изворе (разговор са Сартром, Маркесом и другим) о темама које су актуелне, од изузетне важности за историју цивилизације. Као врстан познавалац терора и тероризма и међународног ратног права, Владимир Дедијер је кроз анализу књижевног опуса Ива Андрића и преокупацију младобосанаца показао да књижевност у историји може да буде понекад кориснија за тумачење прошлости од историографије, поготово ако је „временском дистанцом“ условљена. Онај који је читао „На Дрини ћуприју“ и „Травничку хронику“ и преживљавао мисаоно смрт Радисава на вишеградском мосту у Уједињеним нацијама је са одушевљењем подржао текст Конвенције о спречавању и кажњавању злочина, поготову геноцида као његове најмасовније и најбруталније манифестације. Историјски се показало тачно да су велики књижевници Балзак, Иго, Толстој, Достојевски и Андрић својим дјелом брже крчили путеве до сазнавања стварности од историографије. Но, поред генијалности ових писаца и њихових успјешних описа егзистенције човјека и друштва без ваљаних историографских радова, епохе

које су аутори обрадили остале би само фикције времена. Но и добри историчари и врсни умјетници не могу стварати ако се не прожимају. Познато је да је Андрић приликом писања историјских романа користио примарну историјску грађу и на основу ње стварао видике о времену и простору.

Језгро В. Дедијерове студије „Књижевност и историја“ чине три главе: о проти Матеју Ненадовићу и његовим Мемоарима, о Андрићевом односу према историји и о Дудићевом Дневнику. У све три главе намеће се историјско-филозофско питање: човјеково схватање историје, значење овог појма као догађаја, и као друштвеног процеса. Ове теме нијесу нове, јер су мучиле још грчке филозофе и историчаре, а и данас се и најамбициознији нерадо лате пера да о томе у облику синтезе пишу. У проучавању ових проблема В. Дедијер је узео два конкретна проблема и двије личности из истог слободарског подручја, додуше у различитим временима али у сличним ситуацијама када се њихов народ бори да очува елементарна егзистенцијална права. Ради се о проти Матеју Ненадовићу и Драгоју Дудићу, који су изникли из пробуђеног слободарског народа. Мемоари проте Матеја Ненадовића су настали после догађаја који су се збили, док је Дудић и писао Дневник у предаху битака када су се дешавала. При опису догађаја на Дудића није могло утицати војни и политички старјешина, већ само ауторов савјест. И за једно и за друго дјело, и уопште за мемоаристику, В. Дедијер поставља себи а и историографији питање: на који начин мемоаристи и писци историјског романа свједоче о времену и шта све утиче на карактер тога свједочења. Свакако се у том размисљању често намеће мисао Вука Караџића који је говорио да је хљеб историчару тежак и обавијен са девет кора. Уколико историчар пише објективно у тадашњој књижевини Србији изгуби главу од Милоша Обреновића. Уколико пише по вољи господара историчар изгуби образ пред историјом и са-

вјешћу. У тоталитарним системима модерног времена историографију па и сву духовну надградњу, гуше државни моћници и властодршци. Није случајно Бакуњин развио хипотезу да такав систем утиче и на његово функционисање биолошких органа научника и умјетника, прије свега мисаоног апарата. Са овим проблемом уско је везан и друштвени проблем „перманентне побуне“ против тиранина и узурпатора власти и људских слобода. Као врсни познавалац Младе Босне В. Дедијер је управо на тој теми обрадио суштину овог проблема. Мученик и актер „перманентне побуне“ више мрзи издајника из редова свог народа него самог тиранина. Етика терористе изграђена је на психоаналистичкој основи, тиранин се убија из задовољства и потребе, а издајник организације или народа из очаја и невоље. У изградњи и писању катихизиса према издајнику добро је позната теорија руског анархисте Нечајева.

Младобосанци су са протестом и презиром посматрали владику Летића док са српским грађанским духовним трулежом у цркви моли Богу за здравље аустроугарског цара непосредно послје анексије. Док је владика са вјерницима уз молитву ничице падао на патос

цркве, револуционарни омладинци су гордо стајали и презирали поданичку свјетину. У књизи Дедијер наводи податак да је један од младобосанаца изјавио: када би имао могућност да сакупи српску буржоазију у Сарајеву у кутију шибица радо би је запалио.

Пред саму смрт, умјесто исповијести В. Гађиновић је у писму нагласио: „Српски револуционар, ако хоће да победи, мора бити умјетник и конспиратор, имати талента за борбу и страдања, бити мученик и завереник, човек западних манира и хајдук који ће затурити и повести бој за напредне и погажене“ (стр. 184).

Све поменуте личности у овој књизи по дјелима надмашују саму тему и средину у којој су живјеле. Зато је и ова књига вриједан споменик тим људима.

Поред обиља података о „херојима изниклим одоздо“ књига има и значајан умјетнички квалитет. По порукама ова књига има највећу етичку вриједност, личности су носиоци антитезе трпљења ропства, угњетавања и геноцида. Ни пред највећим насиљима народни трибуни и револуционари, борци пером и оружјем, гинули су и дијелили судбину са својим народом.

Милан Бајовић

ПАРТИЗАНКЕ ПЕТЕ ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ

Београд, 1987.

Почетком ове године изашла је из штампе још једна књига вриједна пажње. То је књига о 528 јунакиња Пете пролетерске црногорске бригаде. Ријеч је о једном строју из великог строја жена — бораца. У народноослободилачкој борби, са оружјем у руци учествовало је преко 100 хиљада жена. Свака четврта од њих погинула је у борби, 40 хиљада је рањено, а преко три хиљаде је тешких инвалида. Од укупног броја бораца и руководилаца (1.322) прогла-

шених за народне хероје, 91 је жена. Из Црне Горе осам. Од 27.535 носилаца Споменице 1941 3.344 су жене. У току рата преко 2.000 жена добило је чин официра народноослободилачке војске. 17.238 жена Југославије одликовано је медаљама и орденима — за храброст, за заслуге у развијању братства и јединства, заслуге за народ и друштво.

Велики хрватски пјесник Владимир Назор написао је о женама борцима: „Можемо се поносити